

Vzdelávanie Nepočujúcich v Európe a v Rakúsku: minulosť a prítomnosť

Obsah

Vzdelávanie Nepočujúcich v Európe: historický vývoj	2
1. Starovek	2
2. Stredovek	3
3. Renesancia	4
4. Obdobie osvietenstva	4
Spor o metódach	5
5. 19. storočie	6
Milánsky kongres z roku 1880	8
Školy pre Nepočujúcich a vzdelávanie nepočujúcich detí v dnešnej Európe	9
Francúzsko	9
Nemecko	10
Veľká Británia	10
Švédsko	11
Španielsko	11
Taliansko	11
Záver	12
Vzdelávanie Nepočujúcich v Rakúsku	12
1. Školy pre Nepočujúcich v Rakúsku: prehľad	12
2. Jazykové zameranie a komunikačné metódy	12
3. Typy škôl a modely	13
4. Vzdelávacie vývoj a budúce perspektívy	13
Záver	13
Dejiny škôl pre Nepočujúcich vo Viedni	14
1. Založenie «Taubstummeninstitut» za Márie Terézie/Jozefa II.	14
2. „Zmiešaná metóda“	14
3. Prechod k orálnej metóde pred rokom 1880	15
4. Nacionálny socializmus	15
5. Po roku 1945	15
Bibliografia	16
	1

Vzdelávanie Nepočujúcich v Európe: historický vývoj

Vzdelávanie nepočujúcich detí má zásadný význam pre členov komunity Nepočujúcich. Prístup k vzdelaniu a spôsoby, akými sa poskytuje, určujú budúce sociálne a kultúrne začlenenie nepočujúcich osôb.

Teraz preskúmame najvýznamnejšie historické udalosti vo vzdelávaní Nepočujúcich, ktoré viedli k súčasnej situácii kultúry Nepočujúcich. Vývoj kultúry Nepočujúcich je úzko spätý s vývojom vzdelávania, pretože jazyk, kultúra, normy a hodnoty komunity Nepočujúcich sa vyvíjali a odovzdávali práve v školách pre Nepočujúcich.

Začnime od staroveku.

1. Starovek

O vzdelávaní nepočujúcich osôb v starovekom Grécku a Ríme existuje len málo historických dokumentov. V starovekom Grécku filozofi ako Aristoteles zastávali názor, že jazyk je nevyhnutný pre myslenie a uvažovanie. Keďže nepočujúce osoby nedokázali hovoriť, často sa považovali za neschopné racionálneho myslenia a bol im odopieraný prístup k vzdelaniu a k občianskej účasti. Tento názor ovplyvňoval postoje voči nepočujúcim osobám po stáročia.

Predpokladá sa, že Aristoteles okolo roku 355 pred n. l. tvrdil, že nepočujúce osoby nemajú rozum a nie sú schopné učiť sa. Tento postoj odôvodňoval tvrdením, že existuje priame prepojenie medzi schopnosťou učiť sa a schopnosťou hovoriť. Táto teória sa použila ako základ pre zákony, ktoré považovali nepočujúce osoby za „neosoby“ a bránili im vlastniť majetok alebo uzavrieť manželstvo.

Platón (427 - 347 pred n. l.): „Nepočujúce osoby nemajú inteligenciu, pretože sa nedokážu vyjadriť.“

Aristoteles (384 - 322 pred n. l.): „Tí, ktorí nepočujú a nedokážu hovoriť, nedokážu ani myslieť.“

Vyššie uvedené citáty pochádzajúce od vážených učencov a filozofov dokazujú, že nepočujúce osoby boli v staroveku znevažované a dokonca považované za potrestané Bohom.

Staroveký Rím prejavoval o niečo prepracovanejší pohľad. Hoci cirkevný otec Augustín z Hippa (354 - 430) uznával, že nepočujúce osoby dokážu komunikovať prostredníctvom posunkového jazyka, tvrdil: „Kto nemôže počuť, nemôže veriť.“ Toto tvrdenie silno ovplyvnilo základné vzdelávanie nepočujúcich osôb, ktoré v tom období poskytovala cirkev.

Naopak, rímsky cisár Justinián I. (482 - 565) napríklad zaviedol rozlišovanie medzi nepočujúcimi osobami podľa toho, či sa narodili nepočujúce, alebo sluch stratili neskôr. Tí, ktorí boli nepočujúci od narodenia, sa často považovali za

neschopných osvojiť si vedomosti, zatiaľ čo tým, ktorí sluch stratili neskôr, bolo niekedy dovolené dediť majetok a zúčastňovať sa právnych záležitostí (Codex Justinianus, zbierka rímskych zákonov).

Napriek týmto ťažkostiam historické pramene naznačujú, že niektoré nepočujúce osoby si vyvinuli vlastné formy komunikácie, pravdepodobne pomocou gest a posunkov, aby mohli komunikovať so svojimi komunitami. V staroveku však bolo formálne vzdelávanie nepočujúcich osôb prakticky neexistujúce (Lane, 1984).

2. Stredovek

Stredoveké právo sa čiastočne stále opieralo o rímske zákony Justiniána. Ľudia nepočujúci od narodenia sa často považovali za právne nespôsobilých a nemohli uzatvárať zmluvy ani spravovať dedičstvá. Naopak tí, ktorí ohluchli počas života a naučili sa hovoriť, sa často uznávali za plne právne spôsobilých. V niektorých regiónoch bolo nepočujúcim dovolené vlastniť majetok, ak sa dokázali vyjadriť písomne.

V tom období však posunkové jazyky nezohrávali vo vzdelávaní nepočujúcich nijakú úlohu. Dokumenty týkajúce sa nepočujúcich sa zaoberali predovšetkým rozprávami o zázrakoch a náboženských uzdraveniach. Prevládajúce predstavy o hluchote hlboko ovplyvňovali obraz nepočujúcich a ich prístup k vzdelaniu.

Niektoré kláštory vyvinuli jednoduché systémy posunkov, aby obišli prísne pravidlá mlčania, ktoré mohli používať aj nepočujúci ľudia. Benediktínski mníši od 10. storočia používali manuálne posunky na komunikáciu vo vnútri kláštorov.

V ranom stredoveku bola situácia nepočujúcich často ťažká, keďže sa považovali za nespôsobilých z právneho aj vzdelávacieho hľadiska. Vďaka úsiliu kláštorov, členov duchovenstva a učencov sa však postupne rozšírilo uznanie, že nepočujúci sa dokážu učiť a komunikovať. Tento proces otvoril cestu k vzniku prvých skutočných škôl pre nepočujúcich počas renesancie a novoveku.

Prvé svedectvá o vzdelaných nepočujúcich osobách pochádzajú z regiónov Španielska a Talianska.

3. Renesancia

Počas renesancie sa robili pokusy vyvrátiť Aristotelovu teóriu a začali sa rozvíjať konkrétne prístupy k vzdelávaniu nepočujúcich, niekedy vrátane používania posunkového jazyka. Pedagógovia vypracovali rôzne metódy na výučbu nepočujúcich študentov.

Prvou osobou, ktorá sa pravdepodobne venovala vzdelávaniu Nepočujúcich, bol španielsky benediktínsky mních Pedro Ponce de León (1500 – 1584). V tom období mal právo na dedičstvo len ten, kto vedel čítať, písať a hovoriť. Z tohto dôvodu poveril španielsky šľachtic, ktorého traja synovia boli nepočujúci, Ponceho de León, aby ich naučil jazyk, ústny aj písomný. Mal úspech a poskytol jeden z prvých dôkazov, že nepočujúci ľudia dokážu čítať, písať, myslieť a hovoriť.

Švajčiarsko-holandský lekár a vychovávateľ Nepočujúcich Johann Konrad Ammann (1669 – 1724) sa považuje za prvého, kto vyvinul orálnu metódu. Napísal diela *Surdus loquens* („Hovoriaci nepočujúci“) a *Dissertatio de loquela* („Rozprava o reči“).

Jacob Rodrigues Pereira (1715 – 1780) začal vyučovať nepočujúcich študentov vo Francúzsku v roku 1744 a stal sa prvým učiteľom Nepočujúcich v krajine. Hoci Pereira dobre ovládal posunkový jazyk, pracoval na vývoji orálnej metódy, ktorou chcel svojich študentov naučiť hovoriť. Podľa Olivera Sacksa (2008: 50) sa Pereira považuje za „najväčšieho oralistu“ svojej doby, keďže zasvätil svoj život výučbe reči nepočujúcich ľudí – úloha, ktorá si vyžadovala nesmierne úsilie, pretože zahŕňala roky intenzívnej a namáhavej individuálnej výučby, kým priniesla výsledky.

4. Vek osvietenstva

Abbé Charles-Michel de l'Épée (1712 – 1789) začal v roku 1760 vyučovať dve nepočujúce sestry. Bol prekvapený, keď zistil, že dievčatá používajú na vzájomnú komunikáciu posunky. Vyvinul tak vlastnú vyučovaciu metódu založenú na posunkovom jazyku. V súlade s Descartovými myšlienkami sa domnieval, že jazyk je systémom vonkajších znakov.

V roku 1771 založil Institution Nationale des Sourds-Muets de Paris, prvú školu pre nepočujúcich na svete, kde mohol vyučovať „stovky študentov súčasne“ (Sacks, 50). Jeho ukážky pritiahli veľké publikum a došlo k hlbokej zmene vnímania: nepočujúci ľudia, kedysi vyčlenení na okraj, boli zrazu prijatí do ľudského spoločenstva.

Zakladali sa školy pre nepočujúcich a vďaka výučbe posunkového jazyka prežívali nepočujúci ľudia v Európe to, čo sa označovalo ako „zlaté časy“ (Sacks, 2008: 203). Stali sa súčasťou verejného života, uplatňovali svoje politické práva, dosahovali vysoké intelektuálne pozície a stávali sa filozofmi alebo vykonávali prestížne povolania ako spisovatelia a advokáti.

Mnohí pedagógovia sa však zameriavali na orálne vzdelávanie, teda na výučbu hovoreného jazyka.

Abbé Sicard (1742 – 1822) bol francúzsky duchovný 18. storočia, ktorý zohral úlohu v začiatkoch rozvoja vzdelávania nepočujúcich vo Francúzsku. Hoci

nie je taký známy ako Abbé de l'Épée, Sicard sa zúčastňoval na pedagogických diskusiách svojej doby o najlepších metódach výučby nepočujúcich študentov. Jeho práca odrážala experimentálny prístup, keďže sa snažil spojiť posunkový jazyk s orálnym vyučovaním s cieľom pomôcť nepočujúcim ľuďom osvojiť si hovorený jazyk.

Francúzsky filozof Étienne Bonnot de Condillac (1714 – 1780), ktorý spočiatku považoval hluchonemých za „sochy obdarené vnemami“ alebo „kráčajúce stroje“ bez schopnosti myslieť, zmenil svoj názor po tom, čo tajne sledoval vyučovanie de l'Épée. Bol prvým, kto napísal filozofické pojednanie, v ktorom vyzdvihoval posunkový jazyk a metódu de l'Épée.

Hoci sa Condillac konkrétne nezameriaval na vzdelávanie Nepočujúcich, jeho teórie o tom, ako jazyk vzniká zo zmyslovej skúsenosti, nepriamo ovplyvnili všeobecné chápanie osvojovania jazyka. Jeho myšlienky otvorili cestu neskorším diskusiám o povahe jazyka vrátane diskusie o používaní posunkového jazyka oproti orálnym metódam vo vzdelávaní Nepočujúcich.

Pre Condillaca, rovnako ako pre širokú verejnosť – ktorá sa hromadne zúčastňovala na ukázkach de l'Épée a Sicarda – došlo k hlbokej zmene zmýšľania: tí, ktorí boli predtým vyčlenení na okraj, boli prijatí do ľudskej spoločnosti. Počas tohto „zlatého veku“ sa po celom svete zakladali školy pre Nepočujúcich, často s nepočujúcimi učiteľmi, ktorí plnili úlohu pedagógov (Sacks, 45).

Spor o metódach

Približne v tom istom období ako de l'Épée začal nemecký vychovávateľ Nepočujúcich Samuel Heinicke (1727 – 1790) vyučovať pomocou orálnej metódy, ktorú vyvinul Ammann. Pre ich rozdielne metodologické východiská vznikol medzi Heinickem a de l'Épée spor známy ako „spor o metódach“, ktorý mal zohrať významnú úlohu v dejinách vzdelávania Nepočujúcich a ktorý pretrváva dodnes.

Kým pedagógovia ako Abbé de l'Épée presadzovali používanie posunkového jazyka, iní, ako Samuel Heinicke – ktorý v roku 1778 založil aj prvú verejnú školu pre Nepočujúcich v Nemecku – sa zameriavali na hovorený jazyk a odzveranie z pier. Táto orálna metóda sa stala známou ako „nemecká metóda“.

Thomas Braidwood (1730 – 1806) bol škótsky pedagóg 18. storočia, považovaný za jedného z priekopníkov vzdelávania Nepočujúcich na Britských ostrovoch. V roku 1760 založil školu, ktorá sa stala známou ako Braidwood's Academy for the Deaf and Dumb, prvú školu svojho druhu vo Veľkej Británii.

Jeho metódy sa zakladali na výučbe reči a odzverania z pier, čo je prax známa ako oralizmus, ktorá sa líšila od manuálnych prístupov (založených

na posunkovom jazyku) používaných niektorými jeho európskymi súčasníkmi, ako bol Abbé de l'Épée.

Braidwood sa domnieval, že pri intenzívnom a individualizovanom vzdelávaní si nepočujúci ľudia môžu osvojiť schopnosť hovoriť, čo bol prístup, ktorý mal silný vplyv na vzdelávacie postupy vo Veľkej Británii a aj za jej hranicami.

Napriek neskorším diskusiám o výhodách oralizmu oproti posunkovému jazyku bola Braidwoodova práca priekopnícka v tom, že preukázala, že nepočujúci ľudia môžu byť vzdelávaní v orálnej komunikácii. Jeho odkaz je viditeľný v neustálom vývoji vzdelávania Nepočujúcich a v dodnes aktuálnej diskusii o najlepších metódach osvojovania jazyka u nepočujúcich študentov.

5. 19. storočie

V roku 1815 sa americký pastor Thomas Hopkins Gallaudet (1787 – 1851) stretol s deväťročnou nepočujúcou dcérou svojich susedov, Alice Cogswell (1805 – 1830). Všimol si, že Alice sa hrá oddelene od ostatných detí, a tak hľadal spôsoby, ako s ňou komunikovať, a začal ju učiť tak, že písal názvy predmetov a kreslil obrázky paličkou do hliny.

Čím viac času trávil s Alice, tým väčší záujem mal Gallaudet o vyvinutie metódy na rozšírenie jej vedomostí a jej komunikačnej schopnosti. Alicin otec, doktor Mason Cogswell, bol veľmi úspešný chirurg v Hartforde v štáte Connecticut. Bol veľmi spokojný s pokrokmi svojej dcéry vďaka Gallaudetovmu úsiliu.

Doktor Cogswell sa dozvedel, že v Connecticute je veľa nepočujúcich detí, a oboznámil sa s novými pokrokmi vo vzdelávaní Nepočujúcich v Európe. Keďže v Amerike neexistovali školy pre Nepočujúcich, požiadal Gallaudeta, aby sa vybral do Európy nájsť vhodnú vzdelávaciu metódu, a Gallaudet súhlasil.

Po tom, čo ho odmietli v jednej z Braidwoodových škôl v Anglicku – pretože nechceli prezradiť „tajomstvo orálnej metódy“ – sa Gallaudet vybral do Paríža, kde sa stretol s Laurentom Clercom (1785 – 1869), nepočujúcim učiteľom zo školy, ktorú založil de l'Épée.

Gallaudet, uchvátený vzdelávacou metódou založenou na posunkovom jazyku, presvedčil Clerca, aby sa vybral do Hartfordu a prispel k založeniu školy pre Nepočujúcich. Cesta trvala 52 dní, počas ktorých Clerc učil Gallaudeta posunkový jazyk a Gallaudet učil Clerca angličtinu (Sacks, 2008: 46 a nasl.).

Následne v roku 1817 založili American Asylum for the Deaf, dnes známu ako American School for the Deaf v Hartforde. Alice Cogswell a ďalších šesť nepočujúcich študentov nastúpilo do školy v apríli 1817. Alice ukončila štúdium v roku 1824 a neskôr sa stala veľvyslankyňou školy, cestovala po celej krajine,

aby šírila vzdelávacie príležitosti, ktoré boli teraz dostupné nepočujúcim študentom.

Dnes sa v areáli Gallaudet University nachádza pomník, ktorý zobrazuje Thomasa Gallaudeta a Alice počas vyučovania. Clercovo nasadenie ako učiteľa Nepočujúcich a jeho cesta do Ameriky s Gallaudetom zostávajú dôležitou a cennou súčasťou dejín a folklóru komunity Nepočujúcich.

Francúzsky posunkový jazyk, ktorý Clerc priniesol do Ameriky, sa rýchlo zmiešal s pôvodnou formou amerického posunkového jazyka a vytvoril najprirodzenejší, najjednoduchší a najexpresívnejší spôsob komunikácie pre nepočujúcich ľudí: American Sign Language (ASL). Dodnes existujú výrazné podobnosti medzi francúzskym posunkovým jazykom (LSF) a ASL (Sacks, 2008: 47 a nasl.).

V roku 1864 schválil Kongres zákon, ktorý povýšil „Columbia Institution for the Deaf and the Blind“ (predtým American Asylum for the Deaf) vo Washingtone na status národnej vysokej školy pre Nepočujúcich. Bola to prvá inštitúcia vysokoškolského vzdelávania venovaná vzdelávaniu nepočujúcich študentov. Edward Miner Gallaudet, syn Thomasa Gallaudeta – ktorý priviedol Laurenta Clerca do Ameriky v roku 1816 – sa stal jej prvým prezidentom.

Dnes je touto inštitúciou slávna Gallaudet University, jediná univerzita na svete venovaná prevažne nepočujúcim študentom, pričom viaceré technické univerzity a vysoké školy následne vytvorili programy a inštitúty pre nepočujúcich ľudí (Sacks, 49).

„Tak veľký impulz vzdelávania a emancipácie Nepočujúcich, ktorý sa vo Francúzsku rozšíril v rokoch 1770 až 1820, pokračoval vo svojom víťaznom pochode v Spojených štátoch, kde mal vplyv až do roku 1870. [...] Ale potom – a toto je bod obratu príbehu – sa všetko obrátilo naopak: všetko sa obrátilo proti posunkovému jazyku, proti jeho používaniu nepočujúcimi ľuďmi a pre nich, a v priebehu dvadsiatich rokov bola práca celého storočia zničená.“ (Sacks, 49)

Takmer 200 rokov sa medzi rodičmi a učiteľmi Nepočujúcich rozvíjalo oralistické hnutie. „To, čo sa stalo nepočujúcim ľuďom a ich posunkovému jazyku, bolo v skutočnosti súčasťou širšieho všeobecného (a ak chcete, politického) hnutia viktoriánskej doby: tendencie k potláčaniu a konformite, k neznášanlivosti voči menšinám a ich kultúram, či už náboženským, jazykovým alebo etnickým.“ (Sacks, 49)

Milánsky kongres z roku 1880

Medzinárodný kongres pedagógov nepočujúcich z roku 1880 sa konal v Miláne v Taliansku. Toto podujatie, ktoré zhromaždilo predstaviteľov rôznych krajín zapojených do vzdelávania Nepočujúcich, získalo v dejinách a folklóre komunity Nepočujúcich smutnú povesť. Ladd (2008) dokonca

prirovnáva rok 1880 pre nepočujúcich ľudí k roku 1492 pre pôvodné národy Ameriky.

Počas tohto kongresu boli nepočujúcim pedagógom upreté hlasovacie práva a boli vylúčení z účasti. V hlasovaní prevážil oralizmus a používanie posunkového jazyka vo vyučovaní bolo od tej chvíle oficiálne zakázané. Ani počas prestávok už nesmeli nepočujúci študenti používať svoj „prirodzený“ jazyk. Odvtedy sa museli učiť hovorený jazyk, ktorý sa považoval za „neprirodzený“.

Dúfalo sa, že zrušenie posunkového jazyka v triede zlepší vzdelávaciu situáciu nepočujúcich ľudí a uľahčí ich začlenenie do „normálnej“ počujúcej spoločnosti. Prevládala predstava, že posunkový jazyk bráni rozvoju hovoreného jazyka. Pre nepočujúcich ľudí sa tak začalo „viac ako sto rokov potláčania ich prvého jazyka a vynucovania úplného prispôsobenia sa svetu počujúcich“ (Lane 1993 in: Ladd 2008).

Medzi dôsledky patrilo oddelenie nových študentov od starších študentov, ktorí používali posunkový jazyk, a mnohí nepočujúci študenti boli zo škôl vylúčení.

Pred Milánskym kongresom z roku 1880 boli nepočujúci ľudia vzdelávaní prostredníctvom posunkového jazyka mimoriadne vzdelaní a kultivovaní a vôbec neboli podradení svojim počujúcim spoluobčanom. Po prijatí oralistickej metódy a následnom potláčaní posunkového jazyka sa vzdelávacie výsledky nepočujúcich detí drasticky znížili, keďže väčšinu svojej energie museli venovať učeniu sa správnej výslovnosti (Sacks, 54).

Milánsky kongres znamenal začiatok šírenia a upevňovania oralizmu v školách pre Nepočujúcich v Európe a v Spojených štátoch.

Až ku koncu 20. storočia sa v spoločnosti vďaka inkluzívnemu hnutiu podporovanému združeniami Nepočujúcich a výskumu posunkových jazykov objavilo hlbšie chápanie hluchoty. Spoločnosť sa tak stala vnímavejšou a citlivejšou v interakcii s ľuďmi so sluchovým postihnutím (Ladd 2008).

V 60. rokoch lingvista William Stokoe dokázal, že posunkové jazyky majú vlastnú gramatiku (Lane 1994). Tento objav predstavoval zásadný zlom, ktorý umožnil Nepočujúcim rozvíjať väčšie povedomie a identitu a posunkovým jazykom – s ich gramatickou štruktúrou – presadiť sa ako účinné komunikačné prostriedky (Ladd 2008).

Nepočujúci a počujúci aktivisti zapojení do podpory kultúry a jazyka Nepočujúcich a do boja proti oralistickým metódam založili v roku 1951 Svetovú federáciu nepočujúcich (WFD). WFD pôsobí v oblasti vzdelávania a kultúry s cieľom zvyšovať povedomie a podporovať profesijnú a spoločenskú solidaritu. Prostredníctvom organizovania mnohých národných

a medzinárodných kongresov WFD uľahčuje vytváranie sietí a výmenu medzi nepočujúcimi ľuďmi.

Napriek tomu boj za prístupnosť vo vzdelávacom systéme pokračuje s cieľom dosiahnuť rovnaké príležitosti, ktoré sú ešte aj dnes ďaleko od úplného naplnenia.

Školy pre Nepočujúcich a vzdelávanie nepočujúcich detí v Európe dnes

Francúzsko

Vo Francúzsku existuje dlhá tradícia škôl pre Nepočujúcich, ktoré používajú francúzsky posunkový jazyk (LSF – Langue des Signes Française). Vyučovanie prebieha spravidla v posunkovom jazyku, no podporuje sa aj hovorený jazyk a odzveranie z pier. Existujú tu špecializované školy aj inkluzívne triedy v bežných školách, kde sa nepočujúcim deťom venuje podpora prostredníctvom tlmočníkov alebo špecifických didaktických metód. Francúzsko má jednu z najvýznamnejších tradícií vo vzdelávaní v posunkovom jazyku, silne ovplyvnenú LSF. Ako už bolo spomenuté, Abbé de l'Épée založil v Paríži prvú verejnú školu pre nepočujúce deti a mládež. On a jeho nasledovníci zabezpečili šírenie francúzskej metódy až do Milánskeho kongresu v roku 1880, keď začala prevažovať orálna metóda. Až neskôr získal posunkový jazyk opäť väčšie uznanie. Prvá škola pre nepočujúcich žiakov v Paríži existuje dodnes: INJS Paris

Nemecko

V Nemecku existuje mnoho škôl pre Nepočujúcich, ktoré reagujú na rôzne potreby žiakov. Niektoré školy používajú prevažne posunkový jazyk (nemecký posunkový jazyk, DGS – Deutsche Gebärdensprache), zatiaľ čo iné vyučujú hovorený jazyk alebo kombináciu oboch (bimodálne-bilingválne). Existujú tu aj špecializované centrá pre deti so sluchovým postihnutím. Mnohé nemecké školy pre Nepočujúcich ponúkajú inkluzívne prostredie, v ktorom môžu byť žiaci vzdelávaní spolu s počujúcimi deťmi, s podporou tlmočníkov alebo špecifických didaktických metód. Nemecko má dlhú tradíciu vo vzdelávaní Nepočujúcich, no v posledných desaťročiach sa pedagogika čoraz viac orientuje na modely inkluzívneho vzdelávania. • Bimodálna bilingválnosť: Čoraz rozšírenejším prístupom vo vzdelávaní Nepočujúcich v Nemecku je bimodálne bilingválne vzdelávanie, v ktorom sa posunkový jazyk aj hovorený jazyk (nemčina) používajú ako rovnocenné komunikačné prostriedky. Žiaci si osvojujú oba jazyky súčasne s cieľom posilniť jazykový a kognitívny vývin. • Inkluzívna pedagogika: V Nemecku sa rozvíja rastúce hnutie za integráciu nepočujúcich detí do bežných škôl. Pedagogika v týchto kontextoch zahŕňa podporu tlmočníkov posunkového jazyka, špecializovaných asistentov a technických pomôcok, ako sú FM systémy alebo kochleárne implantáty. Cieľom je zabezpečiť žiakom rovnakú kvalitu vzdelávania

ako ich počujúcim rovesníkom. Najstaršiu školu pre Nepočujúcich v Nemecku, ako už bolo spomenuté, založil Samuel Heinicke. Existuje dodnes pod názvom Sächsische Landesschule mit dem Förderschwerpunkt Hören – Förderzentrum Samuel Heinicke: Sächsische Landesschule für Hörgeschädigte

Veľká Británia

Nieves (2016) zdôrazňuje, že britskí zástupcovia na Milánskom kongrese hlasovali proti zákazu posunkového jazyka v školách, a preto sa po roku 1880 naďalej uplatňovala istá metodologická rozmanitosť. V Spojenom kráľovstve je prístup v školách pre Nepočujúcich aj dnes veľmi rôznorodý. Niektoré školy vyučujú britský posunkový jazyk (BSL) aj hovorený jazyk a odzveranie z pier. Britský vzdelávací systém podporuje inklúziu a existujú tu početné programy, ktoré integrujú nepočujúcich žiakov do bežných tried, často s podporou špecializovaných učiteľov alebo tlmočníkov posunkového jazyka. Vo vzdelávaní Nepočujúcich vo Veľkej Británii sa hojne využíva prístup „totálnej komunikácie“. Prvú školu pre Nepočujúcich vo Veľkej Británii založil v roku 1760 Thomas Braidwood pod názvom Braidwood Academy for the Deaf and Dumb v Edinburghu. Postupom času sa viackrát presťahovala a dnes sa nachádza v Birminghame pod názvom Braidwood Trust School: Braidwood Trust School

Švédsko

Vo Švédsku sa uplatňuje inkluzívny prístup, v ktorom sú nepočujúce deti vzdelávané tak v špecializovaných školách, ako aj v bežných školách so špecifickou podporou. Švédsky posunkový jazyk (SSL – Svenskt teckenspråk) je jedným z hlavných jazykov používaných v školách pre Nepočujúcich. Švédsko uznalo posunkový jazyk za úradný jazyk v roku 1981, čím vytvorilo dôležitý základ pre podporu vzdelávania Nepočujúcich. Nepočujúci žiaci sú navyše podporovaní nielen po akademickej stránke, ale aj v ich sociálnej a kultúrnej identite. Prvú školu pre Nepočujúcich vo Švédsku, „Manilla School“, založili v roku 1809 v Štokholme. V roku 1812 ju presťahovali v rámci toho istého mesta a dodnes pôsobí na svojom súčasnom mieste: Campus Manilla

Španielsko

Dávno pred založením prvých škôl pre Nepočujúcich v 18. storočí sa v Španielsku zaznamenali prvé pokusy o vzdelávanie nepočujúcich detí. V 16. storočí prejavil benediktínsky mních Pedro Ponce de León záujem o vzdelávanie nepočujúcich žiakov a dosiahol určité výsledky. On a jeho nasledovníci používali prstovú

abecedu a posunky. Dnes má Španielsko rozmanité spektrum škôl pre Nepočujúcich, ktoré používajú španielsky posunkový jazyk (LSE – Lengua de Signos Española) alebo, v Katalánsku, katalánsky posunkový jazyk. Prístup sa líši podľa regiónov a vzdelávacích systémov. V niektorých oblastiach sa uplatňuje bilingválny model, ktorý používa posunkový jazyk aj španielčinu, zatiaľ čo v iných školách sa kladie väčší dôraz na vyučovanie hovoreného jazyka.

Taliansko

Prvú školu pre Nepočujúcich v Taliansku založil v roku 1784 opát Tommaso Silvestri v Ríme. Po absolvovaní výcviku v Paríži metódou Abbé de l'Épée zaviedol Silvestri v Taliansku vzdelávací prístup, ktorý kombinoval francúzsku metódu s prvkami orálnej metódy. Postupom času sa oralistický prístup stal vo vzdelávaní Nepočujúcich v Taliansku na mnoho rokov prevládajúcim, hoci v niektorých školách pre Nepočujúcich sa taliansky posunkový jazyk (LIS) stále toleroval alebo neformálne používal. V posledných rokoch sa prechádza k inkluzívnym prístupom, v ktorých sú nepočujúce deti zaraďované do bežných škôl so špecializovanou podporou. Rozvíjajú sa aj bimodálne bilingválne modely.

Záver

Školy pre Nepočujúcich v Európe sa líšia krajinu od krajiny a región od regiónu, no spoločným cieľom je poskytnúť kvalitné vzdelávanie nepočujúcim a nedoslýchavým deťom. Trend smerom k inkluzívnemu vzdelávaniu, v ktorom sú nepočujúce deti zaraďované do bežného školského prostredia so špecifickou podporou, sa stáva čoraz rozšírenejším. Posunkový jazyk zohráva ústrednú úlohu, a to ako komunikačný prostriedok, tak aj ako súčasť kultúrnej identity komunity Nepočujúcich. Napriek trendu smerom k inklúzii zostáva význam špecializovaných škôl pre Nepočujúcich naďalej značný.

Vzdelávanie Nepočujúcich v Rakúsku

Rakúsko disponuje zavedeným systémom škôl pre Nepočujúcich, ktorý je navrhnutý tak, aby reagoval na špecifické vzdelávacie potreby nepočujúcich a nedoslýchavých detí. Rakúsky systém sa vyznačuje rôznymi komunikačnými metódami a modelmi integrácie nepočujúcich detí do všeobecného školského systému.

1. Školy pre Nepočujúcich v Rakúsku: prehľad

Školy pre Nepočujúcich v Rakúsku sú rozmiestnené v jednotlivých spolkových krajinách a poskytujú vzdelávacie služby pre nepočujúce a nedoslýchavé deti a mládež. Systém zahŕňa tak špecializované školy, ako aj inkluzívnejšie modely s rastúcou pozornosťou venovanou integrácii nepočujúcich žiakov do bežných škôl. Tieto školy sú spravidla súčasťou verejného systému a sú financované príslušnými spolkovými krajinami.

2. Jazyková orientácia a komunikačné metódy

V Rakúsku existujú rôzne prístupy ku komunikácii a vyučovaciemu jazyku:

- **Rakúsky posunkový jazyk (ÖGS):** V mnohých školách pre Nepočujúcich v Rakúsku je rakúsky posunkový jazyk (ÖGS) hlavným komunikačným prostriedkom. Je uznávaný ako plnohodnotný a samostatný jazyk a vyučovanie prebieha do veľkej miery v posunkovom jazyku. ÖGS sa podporuje ako základný prvok kultúry a identity Nepočujúcich.
- **Bimodálno-bilingválna pedagogika:** Niektoré školy uplatňujú bimodálno-bilingválny model, ktorý zahŕňa posunkový jazyk aj hovorený jazyk. Žiaci si osvojujú oba jazyky súčasne, čo uľahčuje prístup k rôznym formám komunikácie. Podporuje sa tak orálna, ako aj vizuálna komunikácia.
- **Oralizmus a hovorený jazyk:** V iných školách je vyučovanie viac orientované na oralizmus, ktorý podporuje odzveranie z pier a používanie sluchových protéz (ako sú kochleárne implantáty). V týchto kontextoch sa kladie väčší dôraz na orálnu komunikáciu, zatiaľ čo posunkový jazyk má podpornú úlohu.

3. Typy škôl a modely

V Rakúsku existujú tak špecializované školy pre Nepočujúcich, ako aj modely integrácie do bežných škôl.

- **Špecializované školy pre Nepočujúcich:** Tieto školy ponúkajú ciele vzdelávanie pre nepočujúce a nedoslýchavé deti a dospievajúcich. Ide spravidla o malé a štruktúrované školy, v ktorých je hlavným vyučovacím jazykom posunkový jazyk. Žiaci dostávajú individualizovanú podporu podľa svojich potrieb. Mnohé špecializované školy uplatňujú rôzne prístupy, od vyučovania výlučne v posunkovom jazyku až po bilingválne modely, ktoré kombinujú posunkový jazyk a hovorený jazyk.
- **Inkluzívne vzdelávanie a integrované triedy:** V posledných desaťročiach sa posilnila inklúzia nepočujúcich žiakov do bežných škôl. Nepočujúce deti navštevujú bežné školy s podporou špecializovaných učiteľov, tlmočníkov posunkového jazyka a technických pomôcok (ako sú FM systémy a kochleárne implantáty). Cieľom je zabezpečiť kvalitné vzdelávanie v inkluzívnom prostredí.
- **Špeciálne školy pre deti s nedoslýchavosťou:** Existujú aj špecifické školy pre deti s ľahkou alebo strednou stratou sluchu, pre ktoré nie je potrebné výlučné používanie posunkového jazyka. Tieto školy kombinujú podporu hovoreného jazyka a vyučovanie posunkového jazyka.

4. Vývoj vzdelávania a budúce perspektívy

V posledných rokoch sa Rakúsko čoraz viac zameriava na inkluzívne vzdelávanie a integruje nepočujúce deti do všeobecného školského systému. Rozširovanie inkluzívnych tried a zavádzanie tlmočníkov a špecializovaných učiteľov do bežných škôl zohrávajú v tomto vývoji ústrednú úlohu. Podpora posunkového jazyka a identity Nepočujúcich však zostáva kľúčová pre zachovanie kultúrnej a jazykovej rozmanitosti komunity Nepočujúcich. Ďalším dôležitým aspektom je digitálna podpora, ktorá sa bude naďalej rozvíjať s cieľom uľahčiť prístup k moderným metódam učenia.

Záver

Školský systém pre Nepočujúcich v Rakúsku ponúka širokú škálu vzdelávacích príležitostí, od špecializovaných škôl až po inkluzívne modely. Rakúsky posunkový jazyk (ÖGS) je základnou súčasťou vzdelávania Nepočujúcich, s rastúcou pozornosťou venovanou bilingválnym a inkluzívnym modelom. Hoci však vzdelávací systém reaguje na potreby nepočujúcich a nedoslýchavých žiakov, títo žiaci naďalej zaujímajú čiastočne okrajové postavenie v školskom systéme. Vo všeobecnosti, ak chcú nepočujúci alebo nedoslýchaví žiaci získať maturitu (Matura, vysvedčenie o stredoškolskom vzdelaní), musia tak urobiť v „počujúcej škole“, teda v bežnej škole založenej na metódach určených pre počujúcich žiakov. Školy pre Nepočujúcich a nedoslýchavých totiž v súčasnosti neponúkajú možnosť získať maturitu. Nepočujúci alebo nedoslýchaví žiaci preto navštevujú jednu zo siedmich špecializovaných škôl v Rakúsku alebo integračné triedy v bežných školách. V zriedkavejších prípadoch sú individuálne zaradení do bežných škôl, kde sa musia prispôbiť počujúcej väčšine a často potrebujú hodiny dodatočnej podpory. Rovnaké vzdelávacie príležitosti teda ešte stále nie sú plne zaručené, aj preto, že ponuky v rakúskom posunkovom jazyku (ÖGS) sú obmedzené. Hoci je ÖGS uznaný ako samostatný jazyk v rakúskej ústave (článok 8) od roku 2005, toto uznanie nie je plne uplatnené v školských zákonoch. V ústave sa totiž uvádza, že „podrobnosti upravujú zákony“, no keďže školský zákon neobsahuje osobitné ustanovenia o ÖGS, v súčasnosti nie je možné napríklad zložiť maturitu v ÖGS.

Dejiny škôl pre Nepočujúcich vo Viedni

Dejiny škôl pre Nepočujúcich vo Viedni sú úzko späté s vývojom vzdelávania Nepočujúcich a posunkového jazyka. Vzdelávanie nepočujúcich a nedoslýchavých detí vo Viedni má dlhú tradíciu, ktorá sa časom rozvíjala prostredníctvom špecializovaných škôl a inkluzívnych modelov.

1. Založenie „Inštitútu pre Nepočujúcich“ za vlády Márie Terézie/Jozefa II.

Cisár Jozef II. (1741 – 1790) počas vlády svojej matky Márie Terézie (1717 – 1780) navštívil Paríž a pozoroval školu pre Nepočujúcich, ktorú založil Abbé Charles-Michel de l'Épée. Po návrate do Viedne poveril Johanna Friedricha Storka (1746 – 1823) založením podobnej inštitúcie.

V roku 1779 bol založený prvý „Taubstummeninstitut“ (Inštitút pre Nepočujúcich), ktorý následne viedol k vytvoreniu ďalších škôl v Rakúsko-uhorskej monarchii.

2. „Zmiešaná metóda“

Joseph May (1755 – 1820) a Michael Venus (1774 – 1850) vyvinuli prístup ako medzistupeň medzi nemeckou orálnou metódou a francúzskou metódou založenou na posunkovom jazyku: takzvanú „zmiešanú metódu“. V tomto prístupe zostával posunkový jazyk ústredný, no používali sa aj písaný a hovorený jazyk.

3. Prechod na orálnu metódu pred rokom 1880

V roku 1830 Eduard Schmalz (1801 – 1871) opísal viaceré školy pre Nepočujúcich v ríši vrátane Viedenského inštitútu, pričom konštatoval, že metóda de l'Épée postupne mizla v prospech hovorenej reči. Túto zmenu motivovali jednak ideály osvietenstva, jednak spoločenské očakávania urobiť Nepočujúcich „spoločensky užitočnými“, čím sa podporovala integrácia prostredníctvom hovorenej reči.

4. Národný socializmus

Počas obdobia národného socializmu bola situácia nepočujúcich ľudí zložitá a hlboko poznačená rasovou politikou. Mnohí Nepočujúci, najmä tí židovského pôvodu, sa stali obeťami zákonov o „rasovej hygiene“, zatiaľ čo na iných vplývala nacistická ideológia aj v rámci vzdelávacieho systému. Liga národnosocialistických učiteľov (NSLB) zaviedla do škôl myšlienku „výchovnej nepoužitelnosti“ niektorých nepočujúcich žiakov, čím prispela k diskriminačnej atmosfére.

5. Po roku 1945

Autoritárske pedagogické metódy nacistickej éry zostali v rakúskom vzdelávacom systéme aj po roku 1945. Tieto metódy pretrvávali vo vzdelávaní Nepočujúcich dlhšie než v iných vzdelávacích kontextoch. Silne sa zdôrazňoval oralizmus, hoci posunkový jazyk sa používal v súkromnom prostredí a v internátoch pre nepočujúce deti. Aj učitelia z radov CODA (Children of Deaf Adults) občas používali posunkový jazyk v triede. Väčšina učiteľov však neovládala posunkový jazyk, a tak sa používal najmä v rámci spolkov Nepočujúcich. Utrpenie, ktoré zažili mnohí nepočujúci ľudia v Rakúsku v dôsledku autoritárskeho orálneho prístupu — predovšetkým v školách — nebolo dodnes dostatočne spracované.

Bibliografia

- Dotter, F./Jarmer, H./Huber, L. (2019): Die Relikte von Oralismus und Behindertendiskriminierung in Österreich. In: Schmidt, M./Werner, A. (Hg.): Zwischen Fremdbestimmung und Autonomie. Neue Impulse zur Gehörlosengeschichte in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Bielefeld: transcript, S. 371-421.
- Monaghan, L. (2016): Deaf Education History. Milan 1880. In: Gertz, G./Boudreault, P. (Hg.): The Sage Deaf Studies Encyclopedia. Los Angeles: SAGE, S. 173-177.
- Nieves, B. (2016): Deaf Education History. Pre-1880. In: Gertz, G./Boudreault, P. (Hg.): The Sage Deaf Studies Encyclopedia. Los Angeles: SAGE, S. 182-186.
- Ertl, Lukas (2012): Gehörlosenkultur: Die Konstruktion gehörloser Identität. Bachelorarbeit/Universität Wien
- Ertl, Lukas (2016): Wege und Strategien gehörloser und schwerhöriger Personen zur Hochschulbildung in Österreich am Beispiel von Studierenden der Universität Wien – eine soziologische Untersuchung. Masterarbeit/Universität Wien.
- Ertl, Lukas (2017): Zugang zur Hochschulbildung für Gehörlose und Schwerhörige in Österreich, in: Das Zeichen, Nr. 107, S. 352-362. Hamburg, Signum.

Ďalšie odporúčané čítanie:

- Audeoud, Mireille, Claudia Becker, Verena Krausneker & Darina Tarciová (2017) Bimodal-bilinguale Bildung für Kinder mit Hörbehinderung in Europa. Teil III: Sprachbildung für hörbehinderte SchülerInnen in den deutschsprachigen Ländern. 416 – 429 in: Das Zeichen 107. Hamburg, Signum.
- Bortsch, Erich & Olaf Tischmann (1996) Unsere ersten Erfahrungen. Ein Bericht zum zweisprachigen Unterricht in Graz, Österreich. 322-332 in: Das Zeichen, Heft 37, Hamburg: Signum.
- del Pilar Fernández-Viader, M./Fuentes, M. (2004): Education of Deaf Students in Spain. Legal and Educational Politics Developments. In: Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 9:3, S. 327-332.
- Dotter, Franz (1991) Gebärdensprache in der Gehörlosenbildung: Zu den Argumenten und Einstellungen ihrer Gegner. 321-332 in: Das Zeichen, Heft 17, Hamburg: Signum.

- Dotter, Franz (2000) Gehörlose: Humane Integration oder medizinische Auslöschung? 245-264 in: H. Hovorka, M. Sigot (eds.): Integration(spädagogik) am Prüfstand. Innsbruck [u. a.]: Studienverlag.
- Dotter, Franz (2013) Dokumentation zur Diskriminierung gebärdensprachorientierter SchülerInnen durch das österreichische Unterrichtsministerium. Gehörlose SchülerInnen verlieren zwei Schuljahre. Klagenfurt: Zentrum für Gebärdensprache und Hörbehindertenkommunikation der Alpen-Adria-Universität Klagenfurt.
- Kramreiter, Silvia & Verena Krausneker (2019) Bilingual, inclusive, mixed-age schooling in Vienna. In: Marc Marschark, Shirin Antia, Harry Knoors, eds.: Co-Enrollment for Deaf Learners. Oxford University Press.
- Kramreiter, Silvia (2011) Integration von gehörlosen Kindern in der Grundschule mit Gebärdensprache und Lautsprache in Österreich. Dissertation, Universität Wien.
- Kramreiter, Silvia (2012) Sprachintegration: integrative Beschulung gehörloser und hörender SchülerInnen in Österreich. Ergebnisse der wissenschaftlichen Begleitung einer Integrationsklasse in Wien. 76 – 89 in: Das Zeichen, Heft 90, Hamburg, Signum.
- Kramreiter, Silvia (2015) „INKLUSIV - BILINGUAL - MEHRSTUFIG: Das Wiener Schulmodell. 82-93 in: Das Zeichen, Heft 99, Hamburg: Signum Verlag.
- Kramreiter, Silvia (2016) Bilingualer inklusiver Unterricht bei hörbeeinträchtigten und hörenden Schülern - ein innovatives Unterrichtskonzept: Dokumentation einer wissenschaftlichen Untersuchung in einer inklusiven/integrativen Klasse in Wien. Heidelberg: Median-Verlag.
- Krausneker, V., & Schalber, K. (2007). Sprache Macht Wissen : zur Situation gehörloser und hörbehinderter SchülerInnen, Studierender & ihrer LehrerInnen, sowie zur Österreichischen Gebärdensprache in Schule und Universität Wien ; Abschlussbericht des Forschungsprojekts 2006/2007 (Fassung 2: 24. Nov. 2007). [Wien] [Wien]: Innovationszentrum d. Univ. Wien verein Österr. Sprachen-Kompetenz-Zentrum.
- Krausneker, Verena & Katharina Schalber (2007) Sprache Macht Wissen. Zur Situation gehörloser und hörbehinderter SchülerInnen, Studierender & ihrer LehrerInnen, sowie zur Österreichischen Gebärdensprache in Schule und Universität Wien. Wien: Innovationszentrum der Universität Wien. <https://sprachemachtwissen.univie.ac.at/>
- Krausneker, Verena (2005) Die gehörlos-hörende Doppelintegrationsklasse. Bilingualer Teamunterricht mit Österreichischer Gebärdensprache. 142-154

in: Tuschel, Gerhard und Richard Felsleitner (eds.) Miteinander. Integrative Modelle im Wiener Schulwesen. Echomedia Verlag: Wien.

Lane, Harlan (1984) *When the Mind Hears: A History of the Deaf*.

Schott, Walter (1995) *Das k.k. Taubstummen-Institut in Wien*. Wien, Köln, Weimar, Böhlau.

Schott, Walter (1999) *Das Allgemein österreichische israelitische Taubstummen-Institut in Wien*. Wien, Eigenverlag.

Schott, Walter (2002) *Die niederösterreichischen Landes-Taubstummenanstalten in Wien-Döbling 1881-1921 und Wiener Neustadt 1903-1932*. Dargestellt nach Jahresberichten, Protokollen und historischen Überlieferungen mit einem Abriss der Entwicklungsgeschichte der Gehörlosenbildung bis zur Gründung der ersten Anstalt. Wien, Eigenverlag.